

CSATLÓS MÁRIA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Ökumene doktori iskola
Kolozsvár, Románia
csatlos.maria@gmail.com

„Megalkuvók a papi palástban” Ágotha Endre békemozgalmi munkássága

Abstract: *'Time-servers in priest vestments' – The role of Endre Ágotha in the peace movement.* My paper introduces the Roman Catholic Church's opposition and action routed in their political insights against the intentions of the romanian state aimed to detach the Catholic Church in Romania from Rome and organise a people's Catholic Church. Endre Ágotha dean and parish priest of Nyárádselye has played an important role in the preparation of the schism, whom the Holy See excommunicated by *excommunicatus vitandus* for his work in the peace movement called *Actio Catholica* or „Catholic Action”. Through examining the life and work of Endre Ágotha I'm aiming to uncover the circumstances and motives of the creation of peace movement and it's participating priests despite the explicit measures taken by the catholic clergy at Alba Iulia.

Keywords: priests of the peace movement, 'Catholic Action', people's catholic church, priests of the catholic action, the session at Tîrgu Mureş, council of one hundred, time-servers, Endre Ágotha

Ágotha Endre emléke az erdélyi egyháztörténelemben úgy maradt fent, mint az „ACTIO CATHOLICA – Katolikus Akció néven társult szervezkedés” vezéregyénisége, a Katolikus Akcióbizottság elnöke, a katolikus békepapi akció egyik főszereplője.

Életének kezdeti szakaszát az első világháború traumáinak következményei határozták meg, a későbbiekben a második vi-

lágháborút követő kommunista rendszer intézkedései, a politikai és társadalmi átrendeződés alakította.

Ágotha Endre papi működését, politikai szereplését és személyes tragédiáját az 1945–1956 közötti időszakban, a nemzetközi események és belpolitikai útvesztők kontextusában vázoljuk fel. A román állam és a római katolikus egyház viszonyát kíséreljük meg bemutatni. Ekkor a római katolikus egyház, mint „a román kommunista vezetésnek egyetlen igazán komoly ellenfele”,¹ „kettős kisebbségben”² küzdött identitásának megőrzéséért az ellene folytatott terror és belső megosztottságát eredményező időleges hatalmi törekvésekben.

Ágotha Endre békemozgalmi munkássága elfogadottabbá nem, de talán érthetőbbé válik. Papi életútja a romániai katolikus egyház történetének legnehezebb időszakát öleli fel, mely rányomta bélyegét szerepvállalásának, személyiségének alakulására.

Bonyolult, nehéz időszak volt az erdélyi magyarság és a történelmi egyházak életében. A háborút követő kezdeti nacionalista indíttatású, atrocitásokkal terhes időszak után egyre nagyobb teret hódított a sztálini dogmatikus gondolkodást követő, kommunista rendszer. A fokozatos hatalomátvétel során radikalizálódott a szovjet érdekek érvényesítését követő kommunista párt ideológiai irányvonala, és hadjáratot indított az „alternatív hatalmi központok” ellen. Céljául kitűzte a „demokrácia elle-

¹ Ahogy egy diplomáciai irat megfogalmazta: „Romániában a különböző egyházak közül egyedül a katolikus egyház az, mely a Népköztársasággal szemben harcos ellenzéki álláspontot foglal el.” Széll Jenő: MOL, XIX-J-1-j, 15. doboz, 50. tétel, 1464/59. Széll követ 1950. január 28-i jelentése. in. Bizalmatlanság, vádaskodás, vasfüggöny, FÜLÖP Mihály – VINCZE Gábor: Két „népi demokratikus” ország (Románia és Magyarország) a negyvenes-ötvenes években, in *Korunk* 2006. szeptember 12., <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00117/1824.html>

² MARTON József – DIÓSI Dávid: *Megmenekültem az oroszlán torkából*. Budapest–Kolozsvár 2015. 145.

nes tábor, a burzsoá nacionalista hagyományok és reakciós elemek megsemmisítését”,³ amely által elsősorban a nemzetiségek és egyházak intézményeit kívánta felszámolni.⁴ Beteljesedtek Márton Áron püspök 1945-ben, kolozsvári beszédében elhangzott jóslatai az elkövetkező időkre: „... lehet, hogy vértanúságra avatlak föl titeket. S ezt ismétlem most is: lehet, hogy üldöztetéseket kell elszenvednetek; lehet, hogy gúnyolni és sárral fognak megdobni; lehet, hogy hála és elismerés helyett hálátlanság lesz a fizetségtek. De a szent hivatalunkkal járó kötelességek teljesítésétől nem riaszthat vissza sem börtön, sem emberi tekintetek. Az igazság védelmében és a szeretet szolgálatában az üldöztetés és börtön nem szégyen, hanem dicsőség.”⁵

A román kormány, szovjet mintára, minden eszközt felhasználott a római katolikus egyház szisztematikus felszámolásának folyamatában, így az 1944 őszen megalakult Magyar Népi Szövetséget (MNSZ) is, mely átvette a Magyar Dolgozók Országos Szövetségének (MADOSZ) baloldali politikáját, és ideológiailag fokozatosan alárendelte magát a Román Kommunista Pártnak.⁶ Ekkor még „a papság 90 százaléka – abban a tévhitben:

³ Az MNSZ október 14-i brassói alakuló ülésén elhangzott beszámoló és felszólalások erről a meggyőződésről tesznek tanúságot. Lásd: *Népi egység*, 1944. nov. 22.

⁴ Vö. GYÖRFFY Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. Kolozsvár 2009. 24.

⁵ Márton Áron: [1944. május 18-i papszentelési beszéd]. In: P. SZŐKE János (szerk.): *Márton Áron*. Katolikus Püspöki Hivatal, Nyíregyháza 1990. 389; MARTON József – KUSZÁLIK Péter: Márton Áron egyik híres szentbeszéde. *Székelyföld*, 2009. 9. sz. 100–105; MARTON József – DIÓSI Dávid – BODÓ Márta (szerk.): *Ecce sacerdos magnus. Tanulmányok Márton Áron püspökké szentelésének 75. évfordulójára*. SzIT.–Verbum, Bp.–Kolozsvár 2014.

⁶ NAGY Mihály Zoltán – OLTÍ Ágoston: *Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953*. Csíkszereda 2009. 47.

az MNSZ a magyarság érdekképviselőjének egyetlen felvállalója és az 1938-ban beszüntetett Magyar Párt törvényes utóda – MNSZ tag volt”.⁷

Kezdetben Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök is elismerte a Magyar Népi Szövetséget, mint a magyarság egészét összefogó nemzetiségi és érdekképviselői szervezetet, aki küzd a nemzetiségi autonómiáért, az egyház jogaiért és a felekezeti oktatásért. De fokozatosan elhatárolódott tőle, mert a szervezet a kisebbségpolitikai elképzeléseit is egyre inkább a többségi pártvezetés magyarságpolitikáján belül kívánta megfogalmazni.⁸ Politikai egységre való törekvésben fokozatosan a romániai magyar közösség szellemi „homogenizációjának” eszköze lett, és a magyar társadalmat kettős megosztásban: „demokratákként és árulókként határozta meg”.⁹ Ennek értelmében a szocialista hatalom és a vele azonosított nép elleni bármilyen megnyilvánulás vagy tevékenység „reakcióellenes” besorolásba esett, így a hagyományos magyar intézményekben megkövetelt tisztogatás és az egyházellenes kampányok is. A román hatalom egyre nyilvánosabban és radikálisabban lépett fel a kisebbségi magyarság jogai ellen, az érdekeit kiszolgáló MNSZ pedig a célkitűzéseiben a népegység és demokratikus centralizáció mellé társította az imperializmussal szembe fordított harc fogalmát is. Ezek a megnyilvánulások a katolikus egyház ellen irányuló intézkedések is – írta a korabeli sajtó,¹⁰ mivel erre „az imperializmus szolgálatá-

⁷ TEMPFLI Imre: *Sárból és napsugárból*. Budapest 2002. 111.

⁸ NAGY Mihály Zoltán – OLTI Ágoston: *Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953*. Csíkszereda 2009. 47.

⁹ Az MNSZ október 14-i brassói alakuló ülésén elhangzott beszámolók és felszólalások erről a meggyőződésről tesznek tanúságot. Lásd: *Népi egység*, 1944. nov. 22.

¹⁰ *Romániai Magyar Szó*, 1949. február 5–10.

ban álló Vatikán befolyásának megszüntetése szolgáltatót ürügyet”.¹¹

Márton Áron püspök egyre határozottabban figyelmeztette az egyházi személyzetet. A 445/1945-ös rendeletében felhívta a papság, egyházközségi tanácsosok, tanárok figyelmét, hogy tartózkodjanak minden pártpolitikai tevékenységtől. 1946-ban újra felhívást intézett papjaihoz. Hangsúlyozottan megismételte rendelkezését, hogy papjai semmiféle ürügy alatt ne foglalkozzanak a politikával. „A politika nem volt soha a pap feladata, inkább hátránya az igazi papi hivatás kifejtésének.”¹² Ugyanakkor elmondja, hogy „az Egyház nem lépi túl hatáskörét, ha híveit olyan Alkotmány megszavazására hívja föl, amely tiszteletben tartja a keresztény elveket”.¹³ Marosvásárhelyen, Krisztus Király ünnepén kiemelte beszédében, hogy „nem veti el az Egyház a kormányformák egyikét – így a demokratikus államformát sem, amennyiben ezek nem ellenkeznek az államhatalom eredetéről és felhasználásáról vallott katolikus tanítással”.¹⁴ Figyelmeztetett a „hidegháborús konfliktus alapját képező demokrácia fogalom ellentétes értelmezésére”.¹⁵ Kihangsúlyozta, hogy az igazi demokrácia a nép nevében kormányoz, a nép érdekeit képviseli, és tiszteletben tartja az igazságon alapuló szabad véleménynyilvánítás jogát. A demokrácia működésének alapfeltétele az érett emberek tudatos mentalitása, amely népet jelent és nem

¹¹ GYÖRFFY Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. Kolozsvár 2009. 64.

¹² BARABÁSI Kisanna – TAMÁSI Zsolt: *A maros-küküllői főesperesi kerület plébániáinak története 1900-tól 1989-ig*. Verbum, Kolozsvár 2009. 26.

¹³ GYÉL. 3550/1946. Körlevél.

¹⁴ GYÉL, Num. 3350-1946. IX. Körlevél, Márton Áron hagyatéka 4. Oltárszentség, Krisztus Király. összeállította és jegyzetekkel ellátta Dr. Marton József. Marosvásárhely 2008. 99–109.

¹⁵ Uo.

tömeget, mert az utóbbi befolyásolható és a diktatúra eszközévé válhat. „A vezetőknek tudniuk kell, hogy tényleges tekintélyük addig van, a polgárok támogatására és tiszteletére addig van jogcímük, engedelmessegre addig számíthatnak, amíg hivatalukat küldetésnek tekintik az Isten által meghatározott rend és célok megvalósítására.”¹⁶ A kiegyezést követően a román hatalom az „agitációs propagandáról áttért az integrációs politikára”,¹⁷ egyre nyilvánosabban és radikálisabban lépett fel a kisebbségi magyarság jogai ellen. Márton Áron titkos körlevélben utasította papjait, felkészítve őket a legrosszabbakra. 1948-ban felerősödött az egyházak szétilálásának terve. A vallásszabadságot biztosító új alkotmány¹⁸ 1948. április 13-ai megjelenése után pár hónappal, 1948. július 17-én a Groza-kormány egyoldalúan felmondta a Vatikánnal 1927-ben kötött konkordátumot. Következett a felekezeti iskolák felszámolása (1948. aug. 3./175.), az oktatási törvény augusztus 4-én. A 177. számú kultusztörvény „állami felügyelet alá vonta a felekezeteket és megtiltotta a pápai joghatóság érvényesítését a Köztársaságban”.¹⁹ A 47. törvény-cikkely alapján, a statútum (működési szabályzat) hiányában²⁰ a „demokráciaellenes” római katolikus egyház megtúrt helyzetbe került. Erdélyben csak a gyulafehérvári püspökséget ismerték el, a temesvárit, nagyváradit, szatmárit esperesi kerületeknek tekintették, a püspököket pedig, akik nyíltan megtagadták az engedelmesseget a kormánynak, nyugdíjazták, mert ez az eljárás Róma hatáskörébe tartozott. Az államosítás után a kommunista

¹⁶ Uo.

¹⁷ Vö. GYÖRFFY GÁBOR: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. Kolozsvár, 2009. 54.

¹⁸ A Román Népköztársaság alkotmánya. Bp. 1949. 10–11.

¹⁹ MARTON József (szerk.): Márton Áron hagyatéka 12. kt. (Körlevelek – 2.) Csíkszereda 2015. 7.

²⁰ GYÉL: 2271/1948. in: Márton Áron hagyatéka 12. kt. 10.

kormány állami felügyelet alá vonta az egyházak költségvetését, államsegélyt adott a lelkészeknek, felszámolta az egyesületeket és szerzetesrendeket. Ezek az intézkedések nyilvánvalóvá tették, hogy az egyház szisztematikus felszámolása zajlik. Márton Áron püspök minden rendelkezésére álló eszközzel védekezett.²¹

A 2218/1948-as számú körlevelében óvva intett, hogy kiközösítés alá esik mindenki, aki részt vesz olyan gyűlésen, melynek tárgya a hit, a katolikus egyházból való kiszakadás. Az államosítás utáni 2270/1948-as sz. rendeletével felfüggesztette az egyházi vagyont kezelő Egyházmegyei Tanácsot (Státust), mivel az államosításokkal elveszítette létalapját és szerepét. Márton Áron óvintézkedése meg kívánta előzni, hogy a Státusz közgyűlésének összehívásával egy „népi” katolikus egyház megindítását szorgalmazzák.

Ismertette a görögkatolikus egyház megszüntetésének előzményeit a 2271/1948-as sz. körlevelében, és arra biztatta a papságot, hogy tartsa távol magát minden gyűléstől, „amelynek kifejezett vagy tudott tárgya az egyháztól való elszakadás, eretnekség vagy katolikus hitünknek és vallásunknak bármily módosítása”.²² Aki ennek ellenére ilyen gyűlésen részt venne, az Apostoli Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítése alá esik.²³

1949-ben a nemzetközi események hatására a politikum is stratégiát változtatott, és egyre nyilvánosabban, radikálisabban lépett fel a Rómához hű közösség ellen. A Román Munkáspárt Központi Bizottsága 1949. május 16-i gyűlésén javasolta a római katolikus elöljárókkal szembeni határozott és hajthatatlan kiállást, amiben a Securitaténak hozzá kell járulnia a klérus elöljáróinak elszigetel-

²¹ FÜLÖP Mihály – VINCZE Gábor: Két „népi demokratikus” ország (Románia és Magyarország) a negyvenes-ötvenes években. *Korunk* 2006/9. 12.

²² Vö. 2271-1948 Márton Áron körlevele 1948. október 11. in: *Márton Áron írásai és beszédei*, 84.

²³ Márton Áron hagyatéka 12. kt. 10.

séhez a papoktól és hívektől. A kompromittáló tervet át kell vinni politikai síkra, akár hamis bizonyítékok felkutatásával, amelyekkel igazolják, hogy a katolikus elöljárók ellenséges, idegen köröktől kapnak utasításokat. Javaslat történt arra is, hogy a „letartóztatások közjogi bűncselekmények alapján történjenek, amelyeket a katolikus papok elkövetnek”.²⁴ Január 6-án az MNSZ Végrehajtó Bizottsága megfogalmazta, hogy a „szervezeteinknek határozott harcot kell folytatniuk azért, hogy azok (ti. a katolikusok) ne szolgálhassanak fedőszervként az imperializmus zsoldjában álló Vatikán ügynökeinek”.²⁵ Uszító hadjárat indult Márton Áron püspök és a „reakciós, imperialista” követői ellen. A püspök álláspontja szembeállította egyházát a kommunista államhatalommal, ami egyrészt retorziókhöz vezetett, másrészt olyan háttérmunka (békepapi mozgalom) megszervezéséhez, amelynek sokan áldozatul estek a papság köréből.

A román hatalom mindezt tervszerűen folytatta a kelet-európai kommunista kormányokhoz hasonlóan.²⁶ A papok és a püspökök letartóztatását ilyen összefüggésben kell szemlélni.²⁷

Márton Áron sejtései beigazolódtak: „a híveket az egyházi vezetéssel kívánják szembe állítani, hogy ezen az úton létrehozzanak egy Rómától független szervezetet”.²⁸ „A korbácsot a mézesmadza-

²⁴ (Stenogramelor ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al PMR 1949, vol. II, Arhivele Naționale ale României, 2003, 263–268.) Közli: DOBES Andrea: Töredékek egy püspök életéből. Márton Áron és a kommunista rendszer. *Szabadság* 2018. november 6.

²⁵ MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. Pro-print Kiadó. Csíkszereda 2014. 188.

²⁶ Vö. MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. 188.

²⁷ DOBES Andrea: Töredékek egy püspök életéből. Márton Áron és a kommunista rendszer. *Szabadság* 2018. nov. 6. http://szabadsag.ro/-/toredekek-egy-puspok-elebol-marton-aron-es-a-kommunista-rendszer#_edn7

²⁸ Márton Áron hagyatéka 12. kt. 10.

gos módszerrel”²⁹ ötvözött propaganda ellentétes táborok kialakulásához vezetett a papság körében is. Magas bért utalt át a központi papságnak, az alsópapságnak lényegesen kevesebbet, így próbálva éket verni közéjük. Megvonta az államsegélyt azoktól a papoktól, akik nem értettek egyet politikájával és azt szóvá is tették.³⁰ Márton Áron püspök 1949. április 25-én visszautasította a „júdás-pénzt” az államtól, és körlevélben felkérte erre papságát is.³¹ A kormány dekretumot hozott: 1949. május 10-én törölte az államháztartásból a katolikus papságot, és államsegélyét visszamenőleg február 1-től megszüntette.³² A törvény megjelenésének napján, május 29-én Márton Áront úgy mutatta be a bukaresti *Scînteia* napilap, mint olyan szolgálja a katolikus egyháznak, aki lelki hatalmát politikai célokra használja és lábbal tiporja a Román Népköztársaság állampolgári kötelességeit,³³ segíti a Vatikánt beavatkozni az ország belügyeibe, és antidemokratikus magatartásával uszít a népi demokrácia ellen.³⁴ A kommunista kormány az egyházi és politikai ellenzék megosztásával nemcsak a népszerűségét növelte, hanem megerősítette hatalmát is. A megfelelő propaganda elérte célját, általa legitimitást nyert a hatalom. Békebizottságok alakultak, melyek szervezett keretet biztosítottak az agitáció számára.³⁵ Mind-

²⁹ FÜLÖP Mihály – VINCZE Gábor: Két „népi demokratikus” ország (Románia és Magyarország) a negyvenes-ötvenes években. *Korunk* 2006. szeptember 12.

³⁰ LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 2003. 39.

³¹ MGYL. PFL. 1018-1949, Márton Áron 1949. május.11

³² Vö. TEMPFLI Imre: *Sárból és napsugárból*. Budapest 2002. 179.

³³ Vö. CASAROLI Agostino: *A türelem vértanúsága*, 276.

³⁴ Vö. SZALKAI János: Márton Áron püspök: A dolgozók ellensége – a kulákok barátja. *Falvak Népe*, 1949. június 12. Jaross-hagyaték.

³⁵ NEGREANU, Ioana Alexandra: *Stenograma ședinței cu responsabilitii de propagandă și agitație privind intensificarea muncii politico-educative la sate*. (ed.): i. m. 11.

ebben a szervilis politikát folytató Magyar Népszövetség tökéletes eszköznek bizonyult.

A baloldali beállítottságú papság – akár megtevesztés áldozataként, akár egyéni indíttatásokból, akár félelemből – együttműködött az állami szervekkel.

1948. június 5-én rendeletet adott ki a Vatikán a romániai békepapi mozgalom ellen, figyelmeztetve a római katolikus egyházvezetést annak következményeire.³⁶ Így a főpásztorok: Márton Áron és Anton Durcovici püspökök 1949. június végi letartóztatásuk előtt ismertethették a papsággal a Szentszék intézkedéseit és adhattak utasításokat.³⁷ A békepapi mozgalmat a kommunista blokk országaiban központilag szervezték meg. Nemzetközi intézményeket hoztak létre az 1950-es évektől, amelyek a békével ellentétben, a diktatúra évtizedeiben az egyházak társadalmi befolyásának megtörését szolgálták, azaz a katolikus papságot és a híveket a népi demokrácia szolgálatára akarták kényszeríteni.³⁸ A Román Munkáspárt eszközként a kisebbségi történelmi egyházak irányában a Magyar Népi Szövetséget használta fel a békepapi mozgalom elindítására. Nehézséget jelentett számukra a magyar nemzetiségű egyházak kettős kisebbségének meg nem oldott problémája. Ezért a hangzatos és az egyház által is hirdetett „béke” szó éppen a vallásilag elkötelezettek szemében vált gyanússá. Akiket megtevesztett, azok eltévedtek az egyház megmaradását, ugyanakkor túlélését is biztosító megújulás útvesztőiben. Közéjük soroljuk Ágotha Endrét is. Marosvásárhely és térségének sajátos szerepe még inkább kidomborodott az említett időszakban azáltal, hogy a romániai magyarság küzdötte-

³⁶ ADRIÁNYI Gábor: *A Vatikán keleti politikája. A Mindszenty-ügy*. Budapest 2004. 25.

³⁷ MGYL. PFI. 2231/1948. Márton Áron püspök körlevele. Gyulafehérvár, október 6.

³⁸ TOMKA Ferenc: *Halálra szántak, mégis élünk*. Budapest 2005.

révé vált. Itt került megszervezésre az a két esemény is, amelyek következményei meghatározták a kettős kisebbségi lét túlélési törekvéseit, a római katolikus egyház és politikum közti nyílt szembenállást.

1945. november 18-án itt fogalmazta meg a Marosvásárhelyi nyilatkozatot az MNSZ Központi Bizottsága – Százak Tanácsa, amely szerint: „az erdélyi nemzetiségi kérdés megoldása nem határ-kérdés, hanem a demokrácia megerősödésének, a nemzeti jogegyenlőség tényleges megvalósításának, a határok feloldásának kérdése”.³⁹

1950. április 27-én, itt, a marosvásárhelyi értekezleten hivatalosan kezdetét vette az Actio Catholica 'Katolikus Akció' néven társult szervezkedés.

A mozgalom céljáról utólag Márton Áron püspök nyilatkozta: „Az 1949–51-es években egy akció, melyet a hatóságok kezdeményeztek, a békemozgalom nemes jelszavát arra használta fel, hogy a katolikus híveket és a papságot szembe állítsa a püspökökkel, és elszakítsa egyházunk fejétől, a római Pápától. Ezen akció megbontotta egyházunk belső békéjét évekre, ennek következtében sok pap, szerzetes és szerzetesnő került bíróságok elé és börtönbe. A sebek mai napig sem gyógyultak be.”⁴⁰

Ebben a megközelítésben kutatjuk, próbáljuk felvázolni Ágotha Endre békemozgalmi munkásságát, annak hatását és következményeit a halálos ágyán történő feloldozásáig.

*

³⁹ Szabad Szó, (Marosvásárhely), 1945. november 21. in VINCZE Gábor: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák. II.* Pro-print, Csíkszereda 2003. 34–35. NAGY Mihály Zoltán – OLTÍ Ágoston: *Érdekképviselőlet vagy pártpolitika? Iratok a magyar népi szövetség történetéhez 1944–1953.* Csíkszereda 2009. 214–215.

⁴⁰ MARTON József – NEMES István: *Márton Áron írásai és beszédei I.* Gyulafehérvár 1996. 123–124.

Ágotha Endre 1889. július 31-én született Székelyudvarhelyen, kisiparos család fiaként.⁴¹ Diákkori buzgó vallásos életét meghatározta a Mária-konregácóbeli működése, az ott megalapozott Mária-tisztelete végigkísérte egész életén.⁴² 1913-ban szentelték pappá, és szolgálatát Vulkán, Gyergyószentmiklós és Csíkszereda után 1915-től Marosvásárhelyen, káplánként végezte.⁴³ „Önálló lelkipásztorsága a marosi kerületben folyt le. Öt helyen romokat kapott, s mint maga a megtestesült rend és pontosság embere, mindent ragyogó fényben hagyott hátra.”⁴⁴ Mint hitoktató segédlelkész, hittantanár, plébános működött a marosi esperesi kerület több plébániáján, megyéspüspökei teljes meglegezésére.⁴⁵

1921-től Ákosfalván, 1924-től Szentháromságon, 1928-tól Nagyernyén, 1933-tól Nyáradremetén, majd 1946-tól Nyárádselyén szolgál plébánosként.⁴⁶ A második bécsi döntést (1940. augusztus 30.) követően a szeptemberben Nyáradremetére bevonuló magyar honvédséget Ágotha Endre így köszöntötte: „Itt vagyunk leszegényedve, de szilárd elszántsággal, hogy többé nem juthatunk rabszolgaságra.”⁴⁷ Ezt a meggyőződését a második világháború kimenetele fölülírta. Elmenekült Nyáradremetéről.

⁴¹ *Magyar Szó* 1949. december 7.

⁴² MARTON József: *Megmenekültem az oroszlán torkából*. Budapest–Kolozsvar 2015. 150.

⁴³ MGYL. PFL. 261-1953/november 9. Ágotha Endre rekurzusa a Szent-séges Atyához.

⁴⁴ HISTORIA Domus 1955–1992 Marosvásárhely Belváros IV. kötet. 1. file.

⁴⁵ GYÉL MGYL Domus Historia 7. MFPL. Jaross Béla (1877–1959) személyi hagyatéka. Prédikációk, elmélkedések, vázlatok. Alkalmi beszédek 1955. 10. 06. JAROSS Béla halotti beszéde Ágotha Endre temetésén.

⁴⁶ FERENCZI Sándor: *A gyulafehérvári (Erdélyi) főegyházmegye történeti PAPI NÉVTÁRA*, Bp.–Kolozsvar 2009. 148.

⁴⁷ ZANA, Diána: *Erdély a miénk! – Vitéz nagybányai Horthy Miklós emlékére*. 2018. jún. 21. | Erdély, Magyar történelem, <http://www.neplelek.hu/erdely/erdely-a-mienk-vitez-nagybanyai-horthy-miklos-emlekere/>

Hazatérésekor⁴⁸ nem fogadták hívei, el kellett hagynia a falut. 1945-ben, három másik paptársával Nagyernyében tartózkodott: a beosztott Nagy Elemér, a volt plébános dr. Lukács József és Ágotha Endre volt nyáradsremetei plébános. 1945. július 18-án Márton Áron püspök értesítette Jaross Béla marosvásárhelyi főesperest a lehetetlen helyzetről, amelyet sem a hívek, sem az érintettek szempontjából nem tartott helyesnek.⁴⁹

1945. szept. 8-án Ágotha Endre plébánosi kinevezést⁵⁰ kapott a Maros megyei nyáradselyei plébánia vezetésére, amit akár „büntetésként” is megélhetett az osztálytársai által „elképesztően hiúnak” ismert ember. Ők a nagyravágyó törekvéseiben látták indítékait: „ha csak egy napra is püspök leszek”.⁵¹ Barabás Miklós kisbácsi plébános, volt osztálytársa állítja: „Mikes püspöknél járt ki egy piros cingulust magának, tehát nem saját püspökétől kapta.”⁵² Ha indítékokat keresünk, feltehető, hogy ez is befolyásolta abban, hogy vezető szerepet vállalt a romániai békepapi mozgalomban.⁵³ Hiúságának esett áldozatául, de nem karriervágyának, hanem ezt a gyengéjét használták ki az őt megkereső hatóságok.⁵⁴ Abból a tényből kiindulva, hogy utólag a szentatyához írt rekurzusában⁵⁵ felsorolta családjának evangéliumot hirdető felmenőit, valóban következtethetünk erre is: nyomukba lépve „sokra” vinni. Dédnagyapja testvérbátyja, Ágotha

⁴⁸ GYÉL: Num. 1439-1945. Ágotha Endre hazaérkezéséről szóló jelentés.

⁴⁹ GYÉL. MGYL. Iktatott iratok 1945. Közli: Dr. NAGY Lajos – NEMES Gyula: *Nagyernye* 2007. 153.

⁵⁰ GYÉL. 2196-1945. Ágotha Endre nyáradselyei plébános.

⁵¹ TEMPFLI Imre: *i. m.* 284.

⁵² TEMPFLI Imre: *i. m.* 284.

⁵³ Vö. TEMPFLI Imre: *i. m.* 284.

⁵⁴ Vö. VERESS László kisbácsi plébános 1977. nov. 11-én kelt levele SZPL. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 284.

⁵⁵ MGYL. PFL. 261-1953. november 9. Ágotha Endre rekurzusa a Szent-ségés Atyához.

János, esperes-plébános az Udvarhely megyei Homoródremetén, ahol templomot, papi és tanítói lakást, iskolát építtetett saját vagyonából, és akinek emlékét márványtábla örökíti a templom szentélyében. Édesapja testvére, Ágotha Balázs gyulafehérvári főgimnáziumi paptanár, később mócsi plébános; Csató József pápai prelátnak udvarhelyi főesperes plébános; Bálint Károly gyulafehérvári apát-kanonok; Vetési Imre pápai kamarás, jegenyei plébános; Gáspár István pápai kamarás, mezőberényi esperes-plébános; Sántha János gyulafehérvári főgimnáziumi paptanár, utóbb magyarigeni plébános; Papp Antal esperes-plébános és apát; dr. Vass Albert gyulafehérvári teológiai tanár, szentszéki tanácsos és jegyző. Ők valamennyien a gyulafehérvári egyházmegyében szolgáltak.⁵⁶

Békemozgalmi működése előtt a marosi kerület római katolikus iskolák tanfelügyelőjeként „szakmailag elismert” tekintély volt.⁵⁷ Az oktatás „színvonaláért, a tanítók szellemi színvonalának emeléséért, jobb kenyérért odaadóan dolgozott, felügyelt, irányított. Iskoláinknak becsületet szerzett”⁵⁸ – méltatta temetésekor Jaross Béla, Marosvásárhely apátplébánosa, a kerület főesperese.

Dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek szerint őt is drasztikus eljárásokkal győzték meg a hatóságok.⁵⁹ Még nem sikerült dokumentálni, hogy Török Mihály szovétai plébános a Márton Áron püspöknek írt levelében miért tiltakozik azon feltételezés

⁵⁶ MGYL. PFL. 261-1953. november 9. Ágotha Endre rekurzusa a Szent-séges Atyához.

⁵⁷ LÉSTYÁN Ferenc: *Marosvásárhely katolikus egyháza a kommunista elnyomás idején 1948–1998*. 2007. 8.

⁵⁸ DH. Marosvásárhely, Naplójegyzések Maros-Vásárhely római katolikus Plébánia történetéből, file 7.

⁵⁹ Vö. JAKUBINYI György gyulafehérvári érsek levele 1999. január 16. SZPL, In: Tempfli Imre: *i. m.* 284.

ellen, hogy Ágotha Endrét ő vitte „bele téves útjára”. „Ennyi az én bűnöm, hogy Ágotha Endrét a barátomnak neveztem, az egész Ágotha ügyben.”⁶⁰ Török jelentéséből tudjuk, hogy őt is, akárcsak Ágothát, megkereste otthonában Kovács György újságíró és Varga János, a Magyar Népi Szövetség vezetője Marosvásárhelyről azzal a kérdéssel, hogy kik a barátai, és akarja-e a békét vagy inkább a háborút? Ha a békét szolgálja, írja le pár sorban, de teljesen egyházas szellemben, és biztosítják arról, hogy az írása nem fog politikai lapban megjelenni. Megjelent a *Népújságban* 1949. december 15-én *A béke védelmében* címmel.⁶¹

Török Mihály barátaiként Ágotha Endrét és Nagy Elemér székelyhodosi plébánosokat nevezte meg. Ezt a tényt alátámasztja Ágotha nyilatkozata is, amely szerint 1949. évi július hó 9-én nyáradselyei plébániája hivatali helyiségében megkeresésre és személyes felkérésre nyilatkozatot tett. Valószínű, hogy ekkor sikerült őt beszervezni.

Nyilatkozata mint „a demokrácia és a béke érdekében szolgáló és harcoló Maros megyei katolikus lelkész” írása jelent meg 1949. december 7-én a *Romániai Magyar Szóban Minden erőmmel a békét akarom szolgálni* címen.

Ágotha Endre mint hitvallást fogalmazta meg az „akciós papok” viszonyulásának okát, módját és célját a kommunista kormány béketörekvéseivel szemben: magánemberként is a békét hirdeti, és erős meggyőződéssel vallja, hogy csak a béke útján építhető a Román Népköztársaság, és a szocialista haladás útján teremthető meg a boldogabb jövő. Borzalommal tölti el a gondolat, hogy még egy újabb vérfürdőt áraszthatnak a világra az

⁶⁰ MGYL. PFI.1541-1954. Török Mihály feloldozása, 1954. március 29.

⁶¹ Török Mihály: *A béke védelmében. Népújság* 1949. december 15.

imperialisták.⁶² Az újságokból tudja, hogy az Egyesült Nemzetek tárgyalásain Visinszkij szovjet külügyminiszter határozottan állást foglal a béke mellett, és hatalmas megmozdulás volt a béke párizsi és prágai világkongresszusa, továbbá hogy Párizsban nem lett volna szabad megakadályozni, hogy a békét óhajtó népek képviselői összegyűlhessenek. Mindezekből azt a következtetést vonta le, hogy az imperialista kormányok nem akarják engedni a dolgozó nép megerősödését, fejlődését és a békevédő tábor munkáját. Ezért hirdeti a békéért való harcot, és minden összejövetelen kinyilvánítják, hogy békét akarnak, és elítélnék minden ellenkező megnyilvánulást. A nép és a katolikus hívek túlnyomó többsége elutasítja a háborút, amely nyomort, keserűséget és veszteséget jelentene. Az 1948. évi Nagy Nemzetgyűlés megszavazta az új alkotmányt, amely biztosítja a vallás és nemzetiségi szabadságot, ami különösen fontos, mert úgy vélik, hogy a reakciós uralom nem a békét szolgálta, hanem kiéleltette a faji gyűlöletet.

Papként zavartalanul folytathatta tevékenységét, senki nem gátolta ebben. Állami segínyt élvezett 1949 májusáig. Akkor kapott utasítást az egyházi elöljáróságtól, hogy ha felvette állami segélyét, helyezze letétbe a pénzügyi igazgatóságnál. Meg is tette, de ez az intézkedés nélkülözéshez vezetett.

Vannak plébániai jövedelmek, amelyek nem biztosítják a pap egyszerű ellátását sem, és a hívek sem szívesen vállalják az egyházmegyei hatóságok miatt rájuk háruló terheket.

Most, hogy önhibáján kívül nem élvezheti államsegélyét, csak azt vallja, hogy hűséges mindenben, a rendeletek pontos megtartásában, a hívek és a közösség – mint vallásos lakosságának – szolgálatában. Teljes meggyőződéssel támogatja a kormányt

⁶² ÁGOTHA Endre: Minden erőmmel a békét akarom szolgálni. *Magyar Szó* 1949. december 7.

minden működésében, mert a kormány a dolgozó nép boldogulására törekszik a szocialista elvek alapján. Szeretné, ha paptestvérei is ezt az irányt követnék, és ennek érdekében örködnének minden külső és belső veszéllyel szemben. A papoknak csak a békét szabad szolgálniuk, visszautasítva minden háborús uszítást. Híve annak, hogy egyháza a többi egyház példáját követve beilleszkedjék a Népköztársaság törvényes kereteibe. Azt írja, újságokból értesült, hogy az erre irányuló tárgyalás megakadt az egyházmegyei hatóság merev állásfoglalása miatt. Nagyon szeretné, ha a papság és hívek érdekében az egyházmegyei hatóság rendezné a helyzetet a Román Népköztársaság kormányával. Hangsúlyozza, hogy az egyházmegyei hatóságnak engedelmes papja volt mindig, de elítéli a háborús uszítókat. Hiszi, hogy a papoknak is tiltakozniuk kell minden olyan törekvés ellen, amely a világ békéjét veszélyeztetné. Minden erejével a békét akarja szolgálni, és híveinek is a békességet hirdető tanítója akar maradni továbbra is.⁶³ Későbbi munkássága is ezt a meggyőződését igazolja.

Voltak, akik felismerték, hogy a béke szözlamaik mögött az igazi cél a Rómától való elszakadás, és mégis valamilyen oknál fogva csatlakoztak hozzá. Balázs Pál szamosújvári plébános írta 1950. január 16-án: „midőn láttam, hogy a Világosságban szemelvény jelent meg Ágotha egyenes állítólagos cikkéről, azonnal átlátva a közeledő veszélyt, a mellékelt felterjesztést küldtem volt a Egyházmegyei Hatóságnak és pedig azért, hogy tegyenek valamit, mert a papokat és híveket s általában egyházunkat veszély fenyegeti... és bár az E. H. a Szentszék jóváhagyásával feloldotta az államsegélyre vonatkozó tilalmat és kért mindenkit, hogy gyű-

⁶³ Vö. ÁGOTHA Endre: Minden erőmmel a békét akarom szolgálni. *Magyar Szó* 1949. december 7.

lésekre ne menjen el. Sajnos már a megfélemlítés oly nagy volt, hogy sokan nem tudtuk betartani az E. H. kérését.”⁶⁴

1950. február 28-án az ortodox egyház Szent Szinódusa felhívást intézett a romániai felekezetekhez, amelyben felszólította őket a békeharcba való bekapcsolódásra és a közelgő, Stocholmban megrendezendő békekongresszus nyilatkozatának aláírására. A felhívásban kiemelték, hogy a keleti államokban a keresztények a békéért küzdenek, ellentétben a Vatikánnal és a katolikus egyházzal, akik a háborús uszítókkal paktumot kötöttek egy új világháború előkészítésére.⁶⁵ Békebizottságok alakultak, a kormány parancsba adta a békegyűlések szervezését, melyeknek témája a stocholmi békekongresszus határozatainak ismertetése. A részvételt a megbízhatóság kritériumaként kezelte.⁶⁶

Boga Alajos gyulafehérvári helynök nem írta alá a békenyilatkozatot, és a papjainak is megtiltotta azt. 1950. április 19-én hivatalos levelet intézett a Kultuszminisztériumhoz. Kifejtette benne a katolikus egyház határozott és változhatatlan akaratát: a szeretetre és igazságosságra alapozott békéért kell imádkozni és dolgozni. A szeretetért, mely kizárja a gyűlöletet és ellenségeskedést, mely a népeket egyesíti a kölcsönös megsegítésben és együttműködésben. Elítéli a háborút, mely Isten méltósága elleni bűn és gonosztett az emberiség ellen, elítéli az atombomba használatát. Az igazságosságért, mely elismeri minden népnek az egyenjogúságát, tartózkodik más népek szabadságának és biztonságának megsértésétől, „kizárja a gyűlölködést és az ellenségeskedést, és bünténynek tekint mindenfajta vallásüldözést”.⁶⁷

⁶⁴ MGYL. PFL. 1018-1949.

⁶⁵ Vö. GHERMAN P.: *L'Ame roumaine écartelée*. Paris 1955. 165–168.

⁶⁶ GYÉL 2072/1955.10. Balázs Pál ügye, 1955. szeptember 26.

⁶⁷ Vö. TEMPFLI Imre: *Sárból és napsugárból*. 2002. 218.

A nyilatkozat körlevélben eljutott a papsághoz is.⁶⁸ 1950. április 24-én érkezett meg a levél, és az állami szervek még aznap betiltották a szószekről való ismertetését.⁶⁹ Félő volt, hogy hátrányosan befolyásolja az erőszakkal kibontakoztatott békemozgalmat.

⁶⁸ MGYL, PFI. 59. 73/1950. In: Dr. TAMÁSI Zsolt (szerk.): *Erdély süveg nélküli püspöke*. Marosvásárhely 2013.

⁶⁹ Vö. LÉSTYÁN Ferenc gyulafehérvári vikárius 1999. január 20-i levele, SZPL, in TEMPFLI Imre: *Sárból és napsugárból* 2002. 218.